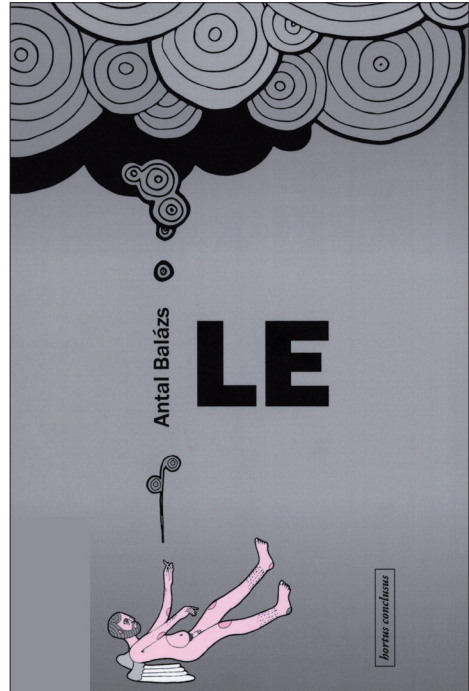

Lehúzós történetek

Le címmel jelent meg 2017-ben Antal Balázs novelláskötete a Fiatalkor Szöveg-sorozatában, a *Hortus Conclusus*-ban. A harmadik kötetéről írva már négykötetesként kell bemutatni a szerzőt, hiszen nemrég verseskötete is napvilágot látott a *Műút-könyvek* sorozatában. Néhány éve tanulmánykötetét vehették kézbe az olvasók, most pedig monográfiát tervez, azaz számos műfajban alkotó fiatalemberről van szó, aki a Nyíregyházi Egyetem oktatójaként nemcsak írja, hanem tanítja is a szépirodalmat. Az elmúlt években több figyelemre méltó lírai és prózai művet is publikált különböző nyomtatott és online folyóiratokban. Az *Öreg* című első novelláskötete megjelenése óta ugyan eltelt tizenöt év, mégsem mondhatjuk, hogy másfél évtized munkásságát tartalmazza az új novellagyűjtemény, hiszen a kötetet záró beszélgetésben Antal Balázs a szövegek nagy részét a 2014 és 2016 közötti időszakra datálja. Az említett interjú azért sem mellékes, mert több fogódzót ad az írások értelmezéséhez. A *Műút* folyóirat szerkesztője, Kabai Lóránt interjújában nem első sorban bemutatja a szerzőt, inkább egy olyan fesztelen társalgást folytat vele, amelyből többek között megérthetjük, miért olyan lényeges a helyszín szerepe az Antal-novellákban. A „*Helyszíneket gyűjtők*” című írás magyarázatot ad a Borsodi-dombság zárt világához és az alföldi bokortanyák miliójéhez való vonzódásra, ami persze nem a nyomasztó körülményekhez, a hanyatló világhoz, vagy az ebből fakadó szorongáshoz való vonzódást jelenti, hanem a perifériális helyszíneknek a személyes

érintettség és a gyerekkori emlékek révén való átlagosnál sokkal jobb ismeretét, az ezen helyszínek unakalításának megglátását és atmoszférájának közvetítését.

Antal Balázs testközelből ismerhette meg a hevesei-borsodi kistelepülések világát, majd gazdagíthatta „helyszíngyűjteményét” az eldugott bokortanyák képeivel, sőt a sajátos erdélyi tájakkal, melyek némelyike szintén ott lüktet írásaiban. A kötet elbeszéléseinek címében is többször szerepel valóságos (*Bányavidék, A kőfejtőben*) vagy inkább szimbolikus (*A fal mögött*) helyszín, s maguk a szövegek is gyakran tartalmaznak általános (falu, telep, város) vagy esetenként konkrét (Eger, Tisza, Szenne, Kisamerika) helyszínekre való utalást. A kötetben találha-

tó tizennégy írás közül tizenkettő a műfaji követelményeknek egzakt módon megfelelő novella, két szöveg pedig egyfajta szociografikus próza. *Az ember, a telep, a szomorúság* címet viselő, a kötet közepén elhelyezkedő írás hű képet nyújt arról az „anyátlan-apátlan árva vidék”-ről, mely színhelyét adja az elbeszélések nagy részének. A novellák háromnegyedének helyszíne az a hegy- vagy dombvidéki észak-magyarországi, de névvel konkrétan nem jelölt falu vagy annak részeként meghatározható, ám abba integrálódni képtelen telep, mely leginkább a múlt és a jelen szembeállításával jellemezhető. De paradox módon a jelen az értékvesztett, a múlt pedig az értéktelített, ami a jövőképet is predestinálja: „Minden, ami még van, egyszer csak el fog fogyni.” A szöveg grammatikailag is hangsúlyozza az idősíkoknak ezt az éles szembenállását („valamikor, akkortájt, hajdani – ma már”).

Azt, hogy „Az emberek különben nem csinálnak semmit” és „az otthonosságérzést az átmenetiségé váltotta fel” a borsodi és ózdvidéki szénbányászat ezredforduló előtti megszűnése okozta. Ennek eredménye, hogy egy távolról ide utazó a múlt „vidám zsvivaj”-a helyett a helyiek „farkasüvöltés”-sé váló siralmát hallhatja. A hóban újra és újra elakadó autó képe a ciklikus létszemléletnek megfelelően elzárja a kitörés lehetőségét, és a privát szférába való bezárkózás („Ám nem szólnak bele a más dolgába.”) is gátja mindenféle felemelkedésnek. A történelmi, társadalmi helyzet ismeretében részben érthetjük, hogy az emberek „teszik, ami nekik jutott: tűrnek” és „nem tudnak sehogy se megnyugodni”, ugyanakkor már ebben a novellák tematikáját és hangulatát egyaránt magya-

ráló helyzetjelentésben megnyilvánul a kritika: „ember hogy tarthatja magát ennyire kevésre”. Szemlélődésből nem lesz változás, bezárkózásból nem lesz fejlődés. Ez a magatartás csak „lelűzős” történeteket, kilátástalan élethelyzeteket szülhet és félelmet ébreszthet. Antal Balázs groteszk leírása pedig mesterien érzékelteti ezt a túlélésért vívott, mégis jövőtlen küzdelmet: „Falakat húznak, tiktákolnak, üvegcserepet szúrnak a friss betonba, mindent kulcsra zárnak, lakatra, láncra, olyan kutyát tartanak, hogy attól ők is félnek, kerítést húznak, ha kevés, húznak még egyet, ha az is kevés, áramot vezetnek a drótba, botot tartanak az ágy mellett, fejszét, kisbaltákat.”

A kötetet záró másik szociografikus próza pedig egy szintén jellegzetes helyszínt mutat be, melyről az író egy későbbi életszakaszában szerzett személyes tapasztalatokat. *A pusztai vázlat* azoknak a nyírségi bokortanyáknak a világába enged betekintést, melyekben nem a szikla és a hegy, hanem a homok az úr. „Hitből és homokból” – hangzik az olvasás közben a fülembé Nyíregyháza „városi himnusza”, utalva a sokat dolgozó és mindent leküzdő tírpiák elődökre, akiknek szorgalmas és az evangélikus hit által is összekovacsolódott közössége virágzó várossá tette a 18. század közepén még pusztuló falut. De az „üvegpalotás bevásárlóközpontoktól” néhány kilométerre, „a síksági nagyváros határát járva” ma is láthatóak azok a tanyák, ahol „homokra épült minden egyes ház”, és ahol naplementekor az égen is „homok gyülemlik fel.” S a hegyvidéki falvak és telepek szomorú jelenével itt nem állítható szembe semmilyen „dicső múlt”, az itt „omlófélben lévő kis viskó, amelynek sosem volt aranykora”, jól érzékelteti a megállapo-

dást is lehetetlenné tevő időtlenséget. Várakozunk valamire az örök átmenetiség állapotában, „valahol seholsem és mindenség között, félúton mindenhova.” Az előrejutás fizikailag is gátolt, „a síneken itt szerelvény már sosem közlekedik”, „a lebombázott és soha fel nem épített híd” megakadályozna minden kísérletet. Azt gondolhatnánk, hogy a „telepi novellák” hangulatát megbélyegző esővel szemben itt a szárazság a meghatározó, de a víz itt is uralkodó elem. És nem az éltető forrás, hanem a pusztulást hozó viharral érkező jégeső, a szúnyogokat és békákat terjesztő pocsoya vagy a megszüntethetetlen belvíz: „Hisz a víz egyszercsak megjön, ellepi a kerteket, a vermeteket, a süllyesztett garázsokat meg a pincéket, és miközben a növényeket fojtogatja a forró szárazság, ez nem szívódik fel egész nyáron, akárhogy szivattyúzzák.”

S ami a vízhez helyszíntől függetlenül oly gyakran társul, az az ember tisztánlátását is akadályozó köd. Antal Balázs novelláinak egyik jellemző motívuma, a természetábrázolás által való atmoszférateremtés nélkülözhetetlen eleme. „És a köd, a köd az most már itt lesz.” (*Bányavidék*); „Könnyű köd ül a völgyön, az órbódé vázáról csöpög a víz” (*A kőfejőben*); „A falu felett a balladás hegyoldal a ködbe veszett.” (*Hosszú napok*) S ez utóbbi idézetben a „balladás” jelző és a köd egyidejű jelenléte kétszeresen is hangsúlyozza ennek a légkörnek a sejtelmességét, a titokzatosságát. A *Hosszú napok* című novellában egyébként is fokozottan érvényesülnek a balladai jegyek, akár az elhallgatott indulatokra („Nem szoktál te ilyen lenni.”), akár a szűkszavú dialógusokra („Na gyere, szállj csak be ide mellém, és beszéljük meg. De hát nincsen

mit. De van. De nincsen. De van. Na jó, mindjárt.”), akár a visszatérő motívumokra („Egyszer ennek a napnak is a végére kell érni.”), akár a tragikus végkifejletre („Addigra a két holttestet, az azonosítottat, meg a felismerhetetlent, már régesrég elszállították a hullaházba.”) gondolunk. S mindeközben „Szemelt az eső”. Nem egyszerűen esett, hanem „A hajnali szürkületben vízzel teli sötét felhők úsztak egymás mellé, hogy a patak völgyre egykedvű esőt döntve feltorlódjanak.” Legyen szó a pusztáról vagy hegyi falvakról, az elbeszélések helyszíneinek jelentős részén esik az eső, ami szükségképpen depresszív prózát eredményez. A *Sóvárgást*, a *Bányavidéket*, *A kőfejőben*, az *Othagyni a fogát* és a *Vendéget hívni, esőt várni* című szövegeket olvasva is azt érezzük, mindjárt esernyőt kell nyitnunk. Az utóbbi írásnak a címében is jelen van az égi áldás helyett finom kilátástalanságot és sejtelmes szomorúságot hordozó csapadék, melynek centrális szerepét egy online fórum írója szemléletesen úgy érzékeltette, hogy már a kötet olvasásától is elkezd esni az eső. A szerző első novelláskötetéről írott kritikájában Gács Anna is megállapította, hogy „a táj soha nem passzív környezet, hanem lekenyerezésre váró szeszélyes istenség, mely egy olyan rendet működtet, ahol ember és ember között az tesz különbséget, hogy mennyire simul az erdő fáinak közé, vagy hogy milyen nyomot hagy a tájban maga után.”¹ A magyar novellahagyományban egyébként is fontos szerepet játszó aktív táj Antal Balázs szövegeinek strukturálásában is részt vállal.

A *Pusztai vészlatban* „szürke latyakban álló, kétséges, ködös puszta” képe rajzolódik ki előttünk, melynek részletes leírása nemcsak az alliteráció miatt válik akusztii-

1 GÁCS ANNA: Szépen megöregedni. Jelenkor, 2004. 7–8. sz. 849.

kialag is hatásossá és szemléletessé, de a szóképek olyan gazdagságát mutatja fel, („A megálló bodegája ... kuporog a sínek mellett”; „száraz forróság”) melyek okán joggal beszélhetünk lírai prózáról. Antal Balázs több soráról inkább versmondatok jutnak az eszünkbe, mint prózai szövegek. „Vége lesz a vöröset, barnát vedlő ősznek, és hamarosan itt a tél, amikor a köd sohasem oszlik, és fekete facsontvázak karcolják a láthatárt.” (*Bányavidék*) A kötet más írásaiban is gyakran lehet példát találni a költői eszközök tudatos használatára és funkcióval való megtöltésére, s a tájelemeknek a cselekménybonyolításban való felhasználására, az írói üzenet közvetítésére vagy egyszerűen hangulatteremtésre. Különösen erős ebből a szempontból a *Sóvárgás* című nyitó novella, melynek cselekményéhez vagy inkább lélektani drámájához kevés jobb helyszínt lehetett volna találni az elnéptelenedett bányatelep „kietlen katlan”-ánál. A novella hőisével együtt jártathatjuk végig a szemünket a múlttól terhes helyszíneken. „Végiglátott a lapostetős házak során, ahogy hol az útra hajolva, hol meg hátrahőkölve tőle tántorogtak, mint a részek. Vagy mint a csorba fogak az ínyben a végső elrothadás meg kipergés előtt.” Ám mindettől a körültekintéstől sem fogunk tisztábban látni, még az épületbelsőkből is „félhomály”, „a polcok útvesztője” dominál. Jellegzetes része a szövegnek, amikor a főszereplő, Barilla azon kísérlete is kudarcra van ítélve, hogy fényképezőgéppel rögzítse a valóságot. Ez az olvasónak sem adatik meg, csupán azt érzékeli, hogy mozaikokból kell összeraknia a gyakran rejtélyes jelent, miközben minden a múlttól szól és a múlt által terhes. A kutyáját kereső „kattant” férfi története vagy az ablakból kizuhant

diáklány tragédiája, mely a csattanóban ér össze. S mindebbe szervesen illeszkedik a használtcikk-kereskedelem, a külföldi munkavállalás és az öreg szülők problematikája. A befogadói értelemképzésnek is tág teret hagyó írás többek között kétségben hagyja az olvasót Buksi identitását illetően, ami egyáltalán nem is lenne baj, az annál inkább, hogy egy többszörös díjnyertes fajkutyról szinte elképzelhetetlen, hogy a Buksi névre hallgat. Az elbeszélés más aspektusai teljesen realiztikusak, s a kötetet tovább olvasva az is hamar nyilvánvalóvá válik, hogy a szerző különös affinitással bír a kutyákat illetően.

A másik „kutyás novellában” (*Engedni mindig*) egy tipikus jelenkori kétgyermekes család életéről kapunk láteteletet. S a láteteletet szó szerint is érthetjük, hiszen a családanya kis híján a férj szeretett német juhászainak áldozatává válik. S tulajdonképpen már a fájdalmas harapást megelőzően is áldozatnak tekinthető, hiszen a „falkában” az utolsó helyen áll. Az elbeszélés kitűnően mutat rá a családokban oly gyakran megbomló rangsor okozta problémákra, s hívja fel a figyelmet a helytelen értékrend következményeire. A kutyatálba esett szimbolikus tárgy, a karkagyu jól jelképezi az emberi kapcsolatoknak, a családbeli viszonyoknak, főként férfi és női szerepeknek a válságát, amit az is érzékeltet, hogy amíg a történetben minden szereplőnek, köztük a két kutyának is megismerjük a nevét, a feleség névtelen marad. A fontossági sorrendről sokat elmond a kutyája lába miatt aggódó, de a felesége kezét el nem látó férj viselkedése. A környezetrajz itt szintén az erősítés eszközévé válik: „Odakint az utcán a szürke kukák egykedvűen várták a szemetesautót.” A novella a helyszínt

tekintve viszont nem illeszkedik sem a telepi, sem a pusztai elbeszélések közé, a „belvárosba vezető út” inkább városi körülményeket és élethelyzetet idéz. A történet álomba transzponált zárata szintén a befogadói értelemképzést hozza játékba.

Ugyan csak közvetve, de *A kőfejtőben* című novellának is meghatározója egy kutya, ami talán épp pusztulása által járulhatott hozzá egy kisfiú tragikus halálához. Az elbeszélés végén feltáruló múlt már-már abszurdnak tűnik, csakúgy, mint a kőfejtőt őrző ember túlzott óvatoskodása, aki a veszélyes környezet ellenére nemcsak a látogatóknak nem tud munkavédelmi sisakot adni, de ő maga sem rendelkezik azzal. Mentalitását a külső hatalomtól és a retorziótól való félelem határozza meg: „Ezen a világon semmit, ami jó, semmit nem szabad.” A múltnak szintén fontos szerepet juttató szövegben – „Bizonyos szempontból én is az emlékeimnek élek. Ez az egész hely maga egy nagy büdös emlékmű.” – az író nemcsak a már említett atmoszférateremtő eszközökkel él: „... fémes pendülés, kattogás zaja visszhangzik élesen, ahogy kikulcsolja a lakatot, leoldja a láncot...”, de a beszédükkel is jól jellemzi a szereplőit. Az egzisztenciálisan is kiszolgáltatott őrrövid mondatai, helyenként szakadozott beszéde és közhelyes elszólásai megmutatják gondolkodásbeli felszínességét, ugyanakkor lehetőséget teremtenek a komikum megjelenésére.

Bármennyire is lehangoló történetekről van szó, s bármennyire is érezzük azt, hogy kell tartani egy-egy szünetet a kötet olvasása közben, a novellák világképében ott van a humor. A *Le* nem az a kötet, amit olvasva gyakran támad az embernek nevetni kedve, a tragikumba vegyü-

lő komikum azonban időnként mosolyt csal az arcunkra. Legyen szó lepusztult bányatelepről, lezüllött emberekről, kilátástalan élethelyzetekről, a humor révén a szerző mégis némi reményt csempész ezekbe az írásokba, s talán egyes helyzetek nevetségessé tétele révén is ösztönöz a megváltoztathatatlanak tűnő megváltoztatására. Hiába kezdődik például depresszíven az *Othagyni a fogát* című írás – már a cím tragédiát előlegez, a szöveg első mondata az, hogy „Hideg van.”, természetesen itt is többször esik: „Odakint szakad az eső, nedves nyirkosság van és gyilkos hideg.” – a kocsmai verekedésben a két fogát elvesztő, majd az árok alján a társa műfogsorát megtaláló katona helyzete a betalált záró mondatallal önkéntelenül is nevetésre készítet. „Legközelebb majd biztos jobban vigyáznak mindketten, nehogy megint otthagyják a fogukat valahol.”

Amivel kapcsolatban többször hiányérzetünk lehet, az a találó és áttételesebb, esetleg asszociatívabb cím. A szövegekből egyébként is egyértelmű, helyszínt megjelölő (*A kőfejtőben; Bányavidék*) vagy a főnévi igenév okán általánosító (*Jót tenni mindig; Vendéget hívni, esőt várni; Othagyni a fogát*) cím kevésbé ösztönöz továbbgondolásra. Akad viszont ellenpélda is, a *Gondoskodás* Angeli Angélája különös módon „hálálja meg” a megunt feleség iránt ébredő felelősségérzést, és a kötet záró szöveg címe (*A jók mennek el*) is szembekerül az olvasói várakozásokkal. A címnek az utolsó mondatban való megismétlése, s az eredeti szövegtörzsetből teljesen új kontextusba való áthelyezése tovább fokozza a novella világképéből és az E/1. személyű narrátor stílusából egyaránt fakadó komikus hatást. A többi szöveghez hasonlóan a

Bükk vonzaskörzetében játszódó történetről (*A jók mennek el*) szót ejtve nem tudom megállni, hogy ne tegyek említést az itt is megjelenő kutyákról, melyekhez a gazdáik viszonyát paradox módon szintén a félelem határozza meg. „Azok meg annyira tartottak tőlük, hogy még vizet se adtak nekik.”

A kötet másik én-elbeszélése (*A fal mögött*) azért is különleges, mert gyermeket intonál. És teszi ezt teljes hitelességgel. Szintén egy hegyek közti falu ad keretet az anya betegsége által súlyosbított, de anélkül is meglévő diszharmonikus helyzetnek. Az alkoholista apa és a hirtelen haragú nagybácsi állandósult konfliktusai oda vezetnek, hogy a történetet mondó és az otthonát az anyjával együtt elhagyni kényszerülő kisfiú az álom szférájában sem talál biztonságra: „Úgyhogy nem várom annyira már az éjszakát. És semmi mást se.”

A kötetből az egyik kedvenc novellám, ami már első olvasásra is mélyen megérintett, a Vad Mundi története, vagy ahogy a tartalomjegyzékben lévő címe mondja, *A szelídítés*. A helyszín („ott fenn az erdőn”), az életviszonyok („Nem volt a másikat mire meg hova meg miből meghívni.”), a főszereplő („A magaféle embereknek jó volt úgy is, mert különben mindegyiknek volt valami hasonló defektje.”) és a tragédia („baleset történt az erdőn”) rokonítja a szöveget más kötetbeli írásokkal, de azoknál még erősebb a lélektani jellege, átütő erővel tudja ábrázolni az egyszerű szereplők belső vívódásait, s szavakba önteni a kifejezhetlent.

Megmutatja azt a folyamatot, melynek hatására egy az indulatain úrrá lenni nem tudó emberben megszólal a jobb emberré levés vágya, ami nem a világ extenzív befogadásának és megértésének függvényeként ábrázolódik. „A Vad Mundi hirtelen azzal szembesült, hogy valami olyasmivel áll szemben, amiből semmit sem ért. ... Arra gondolt, hogy ebben valami rendszer kell legyen. ... És hogy csak egy halvány szál az, amit sejt ő az egész mögött. De ha azzal a szállal helyes nyomon jár, akkor persze képes lesz az egészet megérteni.” Meggyőződésem, hogy ezek az apró felismerések, s ezek a gyakran homályos érzések („Olyan homályosan érezte csak, ami a fejében járt, hogy ennél pontosabban nem tudta megfogalmazni még csak maga magának sem.”) lehetnek elindítói bármilyen változásnak, aminek következtében az „átmenetiség érzéséből” egyszer újra „otthonosságérzés” lesz, az „ezeréves pusztai rémület”-ből és a „fekete elhagyatottság”-ból pedig egzisztenciális biztonság. Abban a világban viszont, ahol a kutya a gazdájában is félelmet ébreszt, mindennél sürgetőbb a szelídítés. De nem is az ember legrégibb és leghűségesebb barátjának a szelídítése, hanem magának az embernek a szelídítése. S akkor talán az eső is abbamarad egyszer... S elkészülhet egy olyan kötet, ami a Fel címet viseli. S annak már a borítója sem szürke lesz.

ANTAL BALÁZS: Le. Budapest, 2017. Fialat Írók Szövetsége, 204 p.

NAGY BALÁZS